

The Arrangement of Firdevsi-i Rumi's Süleyman-name (In the Sample of Volumes 37 and 76)

Mehmet Ünal^{1,a,*}

¹Islamic History and Arts Department, Faculty of Islamic Sciences, Uşak University, Uşak, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 22-05-2023

Accepted : 08-06-2023

Keywords:

Firdevsi-i Rumi
Süleyman-name
Hz. Solomon
Story
Arrangement

ABSTRACT

Firdevsi-i Rumi is a prolific writer who lived in the second half of the fifteenth century and the beginning of the sixteenth century. His most important and voluminous work is Süleyman-name-i kebir. Firdevsi is a diligent writer who spent his life completing this work. The author of this work II. It started with Mehmet's encouragement. Firdevsi designs a voluminous work in ninety-nine volumes, as many as the names of Allah. At the beginning of the reign of Yavuz Sultan Selim, he succeeds until the 81st volume. In the text, the effort of the Prophet Solomon to spread his religion and his struggle with those who are not subject to him are told. Imaginary and real stories are expressed in verse/prose. In these stories, St. The conversations Solomon had with the people, animals, jinn, giants and angels he encountered are reported. During these lectures, information is given about geography, astronomy, health, chemistry, animal science, metaphysics and natural events. While depicting the Divan of the Prophet Solomon, his greatness is revealed. Firdevsi has a hikemi style. In his works, he preferred a narrative style that was educational, instructive and to get a share of the story. The meaning is not deep, it is superficial. Art is free from anxiety. When we examine this voluminous work, it is understood that the author created the text within a certain system. The same order is seen in 81 volumes. This order is exemplified on the basis of the thirty-seven and seventy-six volumes of the text. When the volumes were examined, it was understood that the texts consisted of three parts. In the introduction, the author has been in an effort to show his artistic talent with the odes. In the assemblies where the main subject is handled, it has adopted a style that is relatively close to the spoken language. In the concluding part, he ends the text with prayers. By revealing the layout of this voluminous work, it is aimed to guide those who research about the work.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(1): 44-49, 2023

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâmesi'nin Düzenleniş Biçimi (37 ve 76. Cilt Örneğinde)

MAKALE BİLGİSİ ÖZ

Araştırma Makalesi

Geliş : 22-05-2023

Kabul : 08-06-2023

Anahtar Kelimeler:

İslam Edebiyatı
Firdevsî-i Rûmî
Süleyman-nâme
Hz. Süleyman
Hikâye
Düzenleniş Biçimi

Firdevsî-i Rûmî, on beşinci yüzyılın ikinci yarısı ile on altıncı yüzyılın başında yaşamış üretken bir yazardır. En önemli ve hacimli eseri *Süleyman-nâme-i Kebîr*'dir. Gayretli yazar Firdevsî, ömrünü bu eseri tamamlamak için harcamıştır. Bu esere II. Mehmet'in teşviki ile başlamıştır. Firdevsî, Allah'ın isimleri adedince doksan dokuz cilt, hacimli bir eser tasarlar. Yavuz Sultan Selim döneminin başlarında 81. cilde kadar muvaffak olur. Metinde Süleyman Peygamber'in dinini yayma çabası, kendisine tabi olmayanlarla mücadelesi anlatılır. Hayali ve gerçek hikâyeler nazım/nesir ifade edilmiştir. Bu hikâyelerde Hz. Süleyman'ın karşılaştığı insanlarla, hayvanlarla, cinlerle, devlerle ve meleklerle yaptığı konuşmalar aktarılır. Bu anlatımlar esnasında coğrafya, astronomi, sağlık, kimya, hayvan bilimi, metafizik, doğa olayları hakkında bilgiler verilir. Firdevsî hikemî üslup sahibidir. Eserlerinde eğitici, öğretici ve kıssadan hisse almaya yönelik bir anlatım tarzı tercih etmiştir. Anlam derinlerde değil, yüzeyseldir. Sanat kaygısından uzaktır. Bu hacimli eseri incelediğimizde yazarın metni belli bir sistem dâhilinde oluşturduğu anlaşılır. 81 ciltte de aynı düzen görülür. Metnin otuz yedi ve yetmiş altı ciltleri temelinde bu düzen örneklendirilmiştir. Ciltler incelendiğinde metinlerin üç bölümden oluştuğu anlaşılmıştır. Giriş bölümünde kasidelerle yazar sanat yeteneğini gösterme çabası içinde olmuştur. Asıl konunun işlendiği meclislerde nispeten konuşma diline yakın bir üslup benimsemiş, bitiş bölümünde metni dualarla bitirmiştir. Çalışmada bu hacimli eserin düzeni ortaya çıkarılarak eser hakkında araştırma yapanlara yol gösterici olmak amaçlanmıştır.

^a mehmet.unal@usak.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8467-1113>

Giriş

Süleyman-nâme, Türk edebiyatının çok yaygın olmayan türlerinden biridir. Süleyman-nâmeler, iki farklı muhtevâyâ sahiptir. Bu muhtevadan biri Kanunî Sultan Süleyman'ın (H.900/M.1494–H.974/M.1566) Kefe valiliğinden başlayarak yaptığı savaşları, kazandığı meydan muharebelerini, fetihlerini konu alan manzum-mensur karışık eserlerdir.¹ Süleyman-name türünde bir diğer muhteva Süleyman Peygamber'dir. Kuran-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" olarak adlandırılan Hz.Yusuf kıssası başta olmak üzere, Hz. İbrahim, Hz. Mûsa ve Hz. Süleyman'ın hayatları öğüt vesilesi olarak hikâye edilmiştir.

Türk edebiyatında Süleyman Peygamber'i konu alan müstakil eserler 15 ve 16. asırda görülmektedir. Klasik edebiyatta Süleyman Peygamber'i konu alan eserler umumiyetle mesnevî nazım biçimiyle telif edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde yazılmaya başlanan Uzun Firdevsî'nin *Süleymân-nâme-i Kebîr*'i manzum-mensur telif edilmiştir. Yazarın tüm yaşamını doldurması ve üç padişahın (II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim) saltanat yıllarını içine alması yönünden çok önemli olmasının yanı sıra Süleyman-nâme kaleme alındığı zamana kadar Anadolu'da kendi türünün kapsam ve içerik yönünden en hacimli eseridir.²

Süleyman-nâme, Süleyman peygamber ve çevresinde gelişmiş bütün dinî hikâye ve rivayetleri bir araya toplayan, aynı zamanda tarih, felsefe, hikmet, hendese, geometri, astronomi, tıp ve ahlâka ait pek çok bilgiyi de beraberinde sunan ansiklopedik mahiyette bir eserdir. Eserin hemen hemen beşte birini oluşturan manzum bölümler zaman zaman mensur bölümlerin bir özeti mahiyetindeyken, kimi zaman da konunun devamını sağlamaktadır.³

Firdevsî, her gün okunsun diye eserini 366 cilt olarak yazmayı düşündüğünü söylemektedir⁴ Ayrıca, eserini gerek zorluğundan gerekse de özet yoluna başvurmasından esma-i hüsnâ adedince doksan dokuz cilt olduğunu 81. ciltte söylemektedir.⁵ *Süleyman-nâme*'nin tespit edilen nüshaları incelendiğinde yazarın eserini belli bir düzende oluşturduğu görülmektedir. Bu düzen/şablon eserin bütün ciltlerinde görülmektedir. Bu çalışmada 37⁶ ve 76⁷. cildi örneklemde Süleyman-nâmelerin düzenleniş biçimi ele alınacaktır

Süleymân-Nâme'nin Düzenleniş Biçimi

Giriş Bölümü

Firdevsî otuz yedinci cilde Süleyman Peygamber'den bahseden bir ayetle başlar. Bu Firdevsî'nin genel tavrıdır. Yazarın *Neml* 30/31'den bahsetmeden başladığı metinler

de vardır. Firdevsî 37 ve 76. ciltlere Süleyman Peygamber'in Belkıs'a gönderdiği mektuptan bahseden *Neml* suresi 30-31. ayetleriyle başlar:

"*İnnehu min Süleymâne ve innehu bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm ellâte'lâ'aleyye ve'tûni müslimîn*"⁸

Yazar, mezkûr ayetlerden sonra metne kaside ile devam eder. 37. Cildin başında kırk dokuz beyitlik bir kaside vardır. Yazar kasideye tevhit ile başlar. On üç beyitten oluşan tevhitte Allah'ın isim ve sıfatları anlatılmıştır. Manzum bölümlerde aruz vezninin de etkisiyle Arapça ve Farsça kelimeleri daha sık kullanmıştır. Özellikle metnin girişindeki manzum bölümlerde sanatlı bir anlatımı tercih etmiştir.

*Hamd-i nâ-mahdûd İlâh ki ol durur Hayy u Bekâ
Şûkr-i nâ-ma'dûd o Şâha Ferd ü Vâhid ol Hudâ*

*Fâ'il ü Muhtâr u Hâlık câ'il-i her dü-cihân
Kâdir-i kudret-nümâ vü mübdi' eşyâ kibriyâ⁹*

Tevhidi yedi beyitten oluşan na't takip eder. Burada peygamberimiz Hz. Muhammed, çehâr-yâr-ı güzîn ve ashabının methedildiği ifadelerle yer verilmiştir.

*Ol habîbü'l-Hak emîn esrâr-ı Kur'ân hak resûl
Ol tabîbü'l-halk Muhammed Kâsım Ahmed Mustafâ*

*Kevkeb-i eflâk-ı 'âlem matla'-ı şems ü kamer
Na't-ı mushaf içre geldi yidi yirde mîm ü hâ¹⁰*

Devamında yirmi altı beyitlik methiye yer almaktadır. Burada devrin padişahı II.Bayezid'in adaleti ve ilmi övülmektedir. Methiye bölümü zamanın padişahına dua ile bitirilmiştir.

*Âl-i 'Osman Şâh-ı Sultân İldırım Hân Bâyezîd
'Asrı içredür Firîdûn-satvet ü Dârâ vü Râ*

*Hazretün mansûr u hükmün nâfiz ü râyünsavâb
Fursat-ı fethün fütûhu müddet-i 'ömrün bekâ¹¹*

Methiyeden sonra kendi şiirini övdüğü bir beyitlik fahriye vardır.

*Hazretün çün itdi te'lif eyleyüben 'ömri harc
Bu kulun Firdevsî şâha hazrete kılup du'â¹²*

Giriş bölümü dua ve peygamberimize salâvat isteğiyle sona ermektedir.

¹Kadir Alper, (2014). "Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/7, s. 147-163.

²Adem Gök, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (37. Cilt) İnceleme-Tenkitledir Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2019, s. 21.

³Hulusi Eren, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr -34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitledir Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2018, s. 7.

⁴Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. Cilt, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 2011, s. 473.

⁵Bekir Biçer, *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, s. 50.

⁶ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme-i Kebîr*, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Nüshası Arşiv Numarası: H.1529

⁷ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme-i Kebîr*, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Nüshası Arşiv Numarası: 1231

⁸ "Mektup Süleyman'dan gelmiştir. O, 'Bismillahirrahmânirrahim' diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir." Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, 27/30-31, İstanbul 1981.

⁹ Rûmî, *agy.*, 1529, 37/1b-2a.

¹⁰ Rûmî, *agy.*, 1529, 37/1b-9.

¹¹ Rûmî, *agy.*, 1529, 37/1b-14.

¹² Rûmî, *agy.*, 1529, 37/2a-18.

*Güş-ı hüşi bana tut ki söyleyem emlâh kelâm
Lîki virgil hoş salavâtı cân u dilden dil-rübâ¹³*

Yazar 76. cilde kırk altı beyitten oluşan kasideyle başlar. Otuz sekiz beyitten oluşan tevhitte Allah'ın isim ve sıfatları anlatılmıştır.

*Allah ü vâhid lem yezel kayyûm u kâdir hayy i kadîm
Bahşâyîş ü bahşende ger gaffâr u rahman u rahîm¹⁴*

*Mevcûd dahidür kim hayat andan bulur halk-ı cihân
Ma'bûd u kâdir cân virüp zinde kalan cism ü remîm*

*Geh hâk-i Âdem bâd-ı Îsâ nâr ider gül-nâr enâr
Geh pâk sudan durudur deryâda odur yetîm*

*Nessâc ider kirm-i atlası meşdüd tokur zer-nigâr
Bennâkîlur nahlı yapar kasr-ı müseddes hoş harîm*

*Geh bast ider hâk-i bisâta gündüzün zerrîn surlar
Geh meh 'arûsına tutar her şeb fütâ miskîn sarîm*

*Sübhân-ı 'âzam bî-nazîr ol lâ-yemûd lâ-mekân
Sultân-ı 'âlem bî-vezîr ol lâ-yemûd u lâ-kazîm¹⁵*

76. ciltte tevhide on beyitten oluşan na't takip eder. Burada peygamberimiz Hz. Muhammed, çehâr-yâr-ı güzîn ve ashabının methedildiği ifadelerle yer verilmiştir.

*Levlâke geldi şânına 'ışkına halk-ı cihân oldu
Bu on sekiz bin 'âlemünhalkınadır şâfi za'im*

*Esmâ-yı hakkun mażhari mirât-ı külli kâ'inât
Hem küntü kenzün sırr-ı tahkîk ol durur cismi vesîm*

*Ashâbıdur Bû Bekr-i Sıddîk ol 'Ömer 'Osmân 'Ali
Ahbâbıdur 'Abbâs Hamza hem yakîn hısmı hamîm*

*Sultân-ı dîn ekme-i Hasandur Şeh Hüseyin ve ol Emîn
Hem kurretü'l-'ayn u 'alîdür çeşm-i Ahmed la'l i mîm¹⁶*

76. cildin giriş bölümünün sonunda 12 beyit methiye vardır. Burada devrin padişahı II. Bayezid'in adaleti, ilmi ve savaştaki cesareti övülmektedir. Methiye bölümü zamanın padişahına dua ile bitirilmiştir.

*Rezmüne keyvân-ı tîg-i zen merrîh önünce saf-şiken
Bezmüne sâkî müşterîdür çenk-i zen rehn ü nedîm*

*'Arunda yokhûn-riz varsa nâ-mihri-bân çeşmdür
Devründe efgân-ı 'ûd-ıla tamburî nây ider nahîm*

*'Adlünü kisri görse eger alçak bileydi kesrini
Fazluna hâtem irsedi pay oldu olmuşken gadîm¹⁷*

Medhiyenin sonunda şairin kendi sanatını/şiiirini övdüğü bir beyit fahriye vardır.

*Meddâhidur Firdevsi şâhun nazmıdur dürr-i güher
Gerçi menem kem-ter-i hakîr oldum velî kâmil-i 'afîm¹⁸*

Yazar giriş bölümüne kaside ile başlar. Burada tevhit, na't, medhiye, fahriye ve duaya yer verir. Bu bölüm diğer bölümlere nazaran daha sanatlıdır.

Konunun İşlendiği Bölüm

Yazar her ciltte beş meclise yer verir. Otuz yedinci cilt 181-185. meclisleri içerirken yetmiş altıncı cilt 376-380. meclisleri kapsar. Bu meclisleri tasnif etmek istediğimizde kendi içerisinde dört bölüme ayırabiliriz.

Meclis Başlarında Sanatlı Beyitler

Yazar her meclise "Süleymân-nâmenün yüz seksen birinci meclisinün zikrinde durur" gibi meclisin adını söyleyerek başlamaktadır. Bu bölümde yazar şiir kabiliyetini öven beyitlere yer vermektedir. Bu şiirlerin asıl konu ile bağlantısı bulunmamaktadır.

*Şeh Süleymân kıssasından nâmdâr
Müstemi' ol sözüm anla âşikâr*

*Buna hemtâ dinmedi kat'â kitâb
Buna bendeş yok durur şîrin cevâb¹⁹*

*Pâdişâh-ı Mahmûd Han Firdevsi men
Kim dir ahsen nazmumu emlah degül*

*Bu Süleymân-nâme-ves târih yok
Ki oldu mecmû' yalunuz bir fen degül*

*Bin bir ümmet vasfını şerh itmişem
Yalunuz bahr-ıla bir mesken degül*

*Şeh Süleymân kıssasıdur bu suhen
Kıssa-i Rüstem yâhûz jen degül²⁰*

Asıl Konunun İşlendiği Nazım-Nesir Karışık Bölümler

Daha sonra "Der-beyân-ı mürgân-ı bahri ceng-i îşân, Cevâb dâden sunkur Gerden-dirâz râ" gibi başlıklarla asıl konunun anlatıldığı nazım-nesir karışık bölümler yer almaktadır. Burada anlatılanlar Hz. Süleyman'a tabi olanlar ve ona asi olanlar arasında geçer. Bu hikâyelerde gerçek dünya ile fantastik dünya iç içedir. Hz. Süleyman seyahat ederken yolda karşılaştığı hayvanlarla, insanlarla ve hatta bazen yanına uğrayan meleklerle sohbet eder. Bu sohbetlerde sağlık, metafizik, astronomi, coğrafya, kimya, hayvan bilimi, doğa olayları vs. konularında bilgiler verilir.

Ammâ ki bizüm kıssâmuz ez-ân-cânib balıkcıl Gerden-dirâz'a gönderdüğü kâside geldi ki delil-i bahrîdür. Nite çünkü Gerden-dirâz'un nazarına geldi. Görü ki ol kadar bahrîkuşlar cem' olmuş ki felekte 'Utârid ki tedbîr felekdür. Haşre dek cem' olan mürgân 'adedin hisâb idüp rakama getürmeye. Nazm:

*Ol kadar mürgân-ı bahri cem' olup gelmiş tamâm
Kuş kanadı bürümüşdi gün yüzün hem-çün gamâm*

¹³ Rûmî, agy., 1529, 37/2a-19.

¹⁴ Rûmî, agy., 1231, 76/1b-2.

¹⁵ Rûmî, agy., 1231, 76/1b-6.

¹⁶ Rûmî, agy., 1231, 76/2a-17.

¹⁷ Rûmî, agy., 1231, 76/2b-4.

¹⁸ Rûmî, agy., 1231, 76/2b-7.

¹⁹ Rûmî, agy., 1529, 37/2b-10.

²⁰ Rûmî, agy., 1231, 76/2b-16.

*Mürg avâzından felekler tas öterdi cikreyüp
Şeh-perenden ürker idi yirde vahş gökde hevâm*"²¹

*Hükemâ kavlince Lokmân ibn-i 'Âd ol hakîm ü hâzık u üstâd ol rûzîgâr dîde-i ehl-i hikmet ol hükemâ-yı mutekaddesînün re'isi, pür-ma'rîfet kavlince, sehunmendân-ı hükemâ hüner-mendân-ı 'ukalâ ol vech-ile sahîh hikâyet kılurlar ki Eflâtûn-ı Yûnânîgulemânun anlamı ehl-i 'irfânî naklince, râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı muhtâr, ol vech-ile sarîh rivâyet kılup eydürler ki: Nite ol zamân ki Habeş leşkeri çadırların ve seyvân serâyerdelerin ve elli bin mikdârı karagol erlerin görüp Yehûyâd begler begi görüp Nâsen peygâmbere eytidi: Yâ nebiyullah, düşmân leşkerinün ordusını gördük ve karagol erlerine yakîn geldük.*²²

Bu bölümlerde konuşma havası hâkimdir. Konuşma üslubu anlatıma hareketlilik kazandırmanın ötesinde sıcaklık ve samimiyet de katmıştır. Hikâyenin akışı içinde kahramanların birbirleriyle diyalog halinde bulunduğu bölümler eseri, okuyan ve dinleyen için akıcı hale getirmiştir. Bu üslup eserin bütününde hissedilmektedir.

"Ol böcek adı 'Arab dilince ca'ıldür. Türkçe toğuzlan böceği dirler. İşi güci necisin cem' itmekür. Cem' itdüğün in kapusunda iltür. Hırsından çok cem' ider. Dahı kapusına ininün sızamaz. Kendü içerü kalur. Necis kapusına tıklur. Kendü çıkamaz. İçinde ininün ölüür. Ma'a'l-kıssa Süleymân Hazreti cu'al kurdını görüp at başını çeküp hâl dilince ol kurducuza eytidi: Yâ cu'al senün kâmetün kiçi, götürdüğün nevale senden ziyâde. Yıldı ne kadar ters gidâ kılursın. Bana haber virgil, didi."²³

Bu vech ile sunkur balığın gördüğümüz yok hey'etde ve siretde. Bu kankı diyârdan geldi ve hasiyeti nedir?" Balıkçıl cevâb verdi kim: "Yâ nebiyye'l-lâh Nil Irmağı'nun başında Kuh-ı Billur eteginde on iki çeşme ki vardır. Evvelki çeşme akup, Mısır'a gelüp Dimyât önünden Bahr-ı Magrib'e karışan ırmakdur. Ammâ kim on birinci bahşı her birisi bir âleme dahı akar. Ser-cümlesi Kuh-ı Billur eteginden çıkar. Anların aynları çıkdığı yirde olur. Bu balık ammâ kim gayrı yirde olmaz. Velikin yâ Süleymân hâsiyyetini eydeyim."²⁴

Nesir kısımlarının aralarına serpiştirilen şiirler de esere farklı bir ahenk ve canlılık katmıştır. Firdevsî, Anlatımların arasında hikâyeyi özetleyen bir işlev gören manzum bölümlerde sade bir anlatımı tercih etmiştir.

*Ol gice kim dillerince cümle murg ötüşdiler
Bahr u berrün kuşları gavga kılup atışdılar*

*Neyyir a'zam 'âleme vir niceye dek nûrını
Ol kuş çün nisbet idüp ceng ile tutuşdılar*²⁵

Süleyman-nâme'de dikkat çeken noktalardan birisi kahramanlar farklı dönemde yaşamışlardır. Firdevsî, eserinde bu şahısları bir olay etrafında buluşturmayı da amaç edinmiştir. Süleyman Peygamber ile Keykubad Şah, Sam, Zal ve Rüstem'i anlattığı olay bağlamında aynı dönemde yaşamış gibi göstermiştir.

*Hükemâ kavlince Süleymân hazretine ejder bahri sergüzeştin hikâyet âdem oğlanı elinde şikâyet itmekde Süleymân nebînün tahtını Hind denizinin üzerinde yil mu'allak dutmakda ve mahlûk Deryâ-yı Hindî kendüye mutî' çâker itmekde, ammâ ki bizim kıssamız ez-ân cânib Sâm Süvâr'a geldi.*²⁶

Aynı zamanda eserde Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalara benzer olaylar anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Ashâb-ı Kehf kıssasıyla Atıf bin Akim'le ilgili anlatılan olaylar arasında benzerlikler vardır. Firdevsî kıssaları ve farklı dönemdeki karakterleri keşiştirmiş ve hikâyesini renklendirmiştir.

*'Âtîf'la mürîdleri gözlerin açup tag içinde zîr-i zemîn gâraları âb-ı tâhirle göricek Hak Te'âlâ'ya şükür idüp, suyundan âb-dest alup zîr-i zemînlerde mekân tuttular. Bu yanadan Erjenk kâfir subh-dem olıcak gördiler ki 'Âtîf'la mürîdleri bulunmadı. Arayup teftîş idüp eserlerinden nişân bulmadılar, kandalığın bilmediler. Hak Te'âlâ 'Âtîf'a ve mürîdlerine dahı h'âb virdi. Seksen yıl tamâm gice ve gündüz yatup kaldılar. Tâ kim ol kâfir 'adâveti, devri geçdi.*²⁷

Hikâyelerdeki Temsiller

Daha sonra "*Dâsitân-ı temsilât der nefsi hod güyed ender mev'iza-i güne*" veya "*Der beyân-ı temsilât-ı dasitân-ı mâzî*" gibi başlıklar altında bu meclisten çıkaracağımız dersleri nazım olarak ifade etmektedir. Bu ifadeler genellikle tasavvufi unsurlar içerir. Firdevsî hikemî üslup sahibidir. Eserlerinde eğitici, öğretici ve kıssadan hisse almaya yönelik bir anlatım tarzı tercih etmiştir. Anlam derinlerde değil, yüzeyseldir. Sanat kaygısından uzaktır. Meclislerde hikâye anlatıldıktan sonra bu hikâyenin gerçekte neyi temsil ettiği okuyucuya verilir. Öğüt verme kaygısı taşır. Firdevsî tasavvufuyla ilgili görüşlerini, hikâyede anlattıklarının gerçekte neyi temsil ettiğini mesnevi tazında şiirlerle ifade etmektedir.

*İy muhakkik şöyle bil ki bî-gümân
Ten cihândur Şeh Süleymân dahı cân*

*'Akl-ı idrâk oldı Lokmân Feylesûf
Kim bilür esrâr-ı Hakk'a anlar vukûf*

*Ol Benî Asfer şahîdur emmâre nefsi
Tâbi'-i nefsünkuvâsı pîş ü pes*²⁸

*Dâsitân temsilini işit yine
Bir mesel tevciye idem dinle yine*

*O Habeş meliki durur sende cisim
Cân cihân anlar-ısan budur resim*

*Nefsi emmâre durur şah-ı Habeş
Rûsiye hâsid bigi kaldurur baş*²⁹

*Tâbi'î nefsi durur hırs hased
Buhlı terk itmez ölünce tâ cesed*

²¹ Rûmî, agy., 1529, 37/3a-5.

²² Rûmî, agy., 1231, 76/2b-20.

²³ Rûmî, agy., 1231, 76/37b-10.

²⁴ Rûmî, agy., 1529, 37/30b-5.

²⁵ Rûmî, agy., 1529, 37/8b-7.

²⁶ Rûmî, agy., 1231, 76/118a-1.

²⁷ Rûmî, agy., 1529, 37/46b-18.

²⁸ Rûmî, agy., 1529, 37/68a-7.

²⁹ Rûmî, agy., 1231, 76/26b-1.

*Ol sinek cümdi durur 'ada ecel
Ki ahısardur cânunu âhir 'acel*

*Ger günâha tövbe idersen bî-gümân
Ahiretde meskenün ola cinân*

*Ölmedin nefsüni tâ dib eylegil
'İlm-ile ahlâkunu tehzîb eylegil³⁰*

Meclis Sonlarındaki Dua Bölümü

Meclislerin sonunda “*Der beyân-ı meclis-i âhar*” başlığı altında yazar bu meclisi tamamladığı için Allah’a hamd etmekte ve kendi sanatını överek okuyanlardan dua istemektedir.

*Hamd-i bî-had ol Hüdâ'ya subh u şâm
Ki oldı yüz seksen bir meclis tamâm³¹*

*Hakk'a minnet iy emîr-i kâmurân
'Avn-i Hak'la âhir oldı dâsitân*

*Çün 'inâyet itdise Rabbü'l-enâm
Üç yüz yıla yetmiş oldı tamâm*

*Hak'a minnet söylenüp meclis kamu
Nazm u nesr âhir itdüm iy 'amû³²*

*Lik umar Firdevsi yâd u âşinâ
Kılasız ervâh için hayri du 'â³³*

*Bes cemâ'atden budur bize murâd
İdeler hayrî du'âla bizi yâd*

*Kim ider Firdevsi rûhına du 'â
Hakte'âlâ hâcetinkılsun revâ³⁴*

Asıl konunun anlatıldığı meclislere Firdevsî kendi şiirini, sanatını metheden beyitlerle başlar. Konuya hikâyeyi kapsayan başlıklar verilir. Bu başlıklar genellikle Farsça’dır. Meclislerde Süleyman Peygamber etrafında şekillenen nazım-nesir hikâyeler anlatılır. Hikemi üslup sahibi olan Firdevsî hikâyede anlatılanların gerçekte neyi temsil ettiğini ifade eder. Bu bölümün sonunda meclisi tamamlayabildiği için Allah’a dua eder.

Bitiş Bölümü

Firdevsî, tevhitte başladığı kitabını münacatla bitirmektedir. Bu bölüm iki kısımdan oluşur.

Yazar cildin sonunda “*Ender-Münâcât-ı Firdevsî Der Hatm-i Kitâb-ı Süleymân-nâme*” bölümünde çok günahının olduğunu ifade etmekte, bu günahlarının affı için dua etmektedir.

*Rahmeten lil'âlemîn, nûr-ı Muhammed hürmetiçün
Firdevsî'nün günâhın afv idüp rahmet eyle. Firdevs-i
cennet makâm virüp bu fakîre 'inâyet eyle. Nazm:*

*Cihân itdüm günâh estagfiru'l-lâh
'Afiv kıl yâ İlâh estagfiru'l-lâh*

*Ne kim itdüm bu nefsumden bilürem
Kerem kıl ol penâh estagfiru'l-lâh³⁵*

“*Ender-Du'â-i Pâdişâh-ı İslâm Ve'l-Müslimîn ve Der Hatm-i Kelâm*” bölümünde devrin padişahı Sultan Bayezid’e dua etmektedir. Ayrıca bu bölümde otuz yedinci cildi tamamladığını otuz sekizinci cildi de Sultan Bayezid devrinde tamamlamayı istediğini ki bu sayede padişahın namının anılmasına vesile olacağını ifade etmektedir. Sultan Bayezid’e dualarla cildi sonlandırmıştır.

*Müstedâm ol 'âlem içre devlet ile her zamân
Dositânun 'ömri efzün düşmenün ola helâk
Âmîn yâ Rabbi'l-'âlemîn³⁶*

*Hâceti Firdevsî'nünHak'dan budur ki tahaşir
Baht u devlet birle hânım şâh olasın pâyidâr*

*Himmet it kim bu Süleymân-nâme sen âhir kılam
Tâ ki nâm-ı pâdişehla kala nüsha yâdigâr*

*Yâ ilahi pâdişâh 'ömr-i Nûh idüp mezîd
Tut cenâh-ı milki câhın tâkiyâmet üstivâr³⁷*

Sonuç

Firdevsî tarafından Allah’ın isimleri adedince 99 cilt olarak tasarlanan *Süleyman-nâme*’nin elimizde bulunan ciltleri (37/76. cilt) incelendiğinde belirli bir düzende ciltlerin oluşturulduğunu görmekteyiz ve bu düzeni maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz.

- Yazar genellikle *Neml* suresinin 30/31. ayetleriyle başlar.
- Eser giriş, asıl konun ele alındığı bölüm ve bitiş olmak üzere üç bölümde tasnif edilir.
- Yazar, nispeten sanatlı bir dil tercih etmiştir. Müellif, eserinin giriş bölümüne tevhit kasesiyle başlar. Na’t ile devam eder, sonra devrin padişahının övgüsü, fahriye ve dua ile bitirir.
- Süleyman-nâmelerde her ciltte beş meclis vardır. Asıl konunun hikâye edildiği bu meclisler dört bölümden oluşur.
 - Meclisin adının zikredildiği, müellifin eserini methettiği şiirlerdir.
 - Meclislerin girişindeki ifadelerden sonra asıl konunun işlendiği nazım-nesir karışık anlatılan bölümler yer almaktadır. Burada anlatılanlar Hz. Süleyman’a tabi olanlar ve ona asi olanlar arasında geçer. Bu hikâyelerde gerçek dünya ile fantastik dünya iç içedir. Seyahat ederken yolda karşılaştığı hayvanlarla, insanlarla ve hatta bazen yanına uğrayan meleklerle sohbet eder. Bu sohbetlerde sağlık, metafizik, astronomi, coğrafya, kimya, hayvan bilimi, doğa olayları vs. hakkında bilgiler verilir.
 - Asıl konunun hikâye edilmesinden sonra “*Dâsitân-ı temsilât der nefsi-i hod güyed*

³⁰ Rûmî, agy., 1231, 76/26b-4.

³¹ Rûmî, agy., 1529, 37/15a-3.

³² Rûmî, agy., 1231, 76/26b-15.

³³ Rûmî, agy., 1529, 37/15a-6.

³⁴ Rûmî, agy., 1231, 76/26b-20.

³⁵ Rûmî, agy., 1529, 37/68b-3.

³⁶ Rûmî, agy., 1529, 37/68b-20.

³⁷ Rûmî, agy., 1231, 76/135b-4.

ender mev'ıza-i gûne" veya "Der beyân-ı temsilât-ı dasitân-ı mâzî" gibi başlıklar altında bu meclisten çıkaracağımız dersler nazım olarak ifade edilir.

- Meclislerin sonunda "Der beyân-ı meclis-i âhar" başlığı altında yazar bu meclisi tamamladığı için Allah'a hamd etmekte ve kendi sanatını överek okuyanlardan dua istemektedir.
- İki bölümden oluşan bitiş bölümünü dualarla bitirmektedir.

Manzum-mensur karışık olarak yazılan *Süleymân-nâme-i Kebîr*, Türk edebiyatında ansiklopedik mahiyette yazılmış önemli eserler arasındadır. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini içinde barındırması yönünden de son derece kıymetlidir. *Süleyman-nâme-i Kebîr* üç padişah döneminde yazılmış olması yönüyle ayrı bir öneme haizdir. Bunun yanında yazıldığı döneme kadar Anadolu'da kapsam ve muhteva yönünden en kapsamlı ve hacimli eseri olması da önemini daha da arttırmaktadır. Süleyman-nâmelerin diğer bir önemi de muhteva bakımından Süleyman Peygamberin etrafında şekillenmiş olan kıssa ve rivayetleri ele alması da gösterilebilir. Ayrıca, Doğu ve Yunan mitolojisi, peygamber kıssaları, tarih, coğrafya, tasavvuf, geometri, halk hekimliği, gemicilik terimleri ve savaş taktikleri gibi oldukça geniş bilgilere yer vermesi eserin içeriğinin daha kapsamlı olması da dikkate değer olarak görülmektedir. Yine, Şeh-nâme ile benzer özellikler göstermesinin yanı sıra Yunan filozof Eflatun ve Yehuda tarihinden de bilgiler vermesi eserin bir başka önemini göstermektedir.

Firdevsî-i Rûmî, ömrünün büyük bir bölümünü adadığı, Hazret-i Süleyman kıssalarını bir araya getirdiği *Süleyman-nâme-i Kebîr* adlı eserin bütün ciltlerinin gün yüzüne çıkarılması, içeriğinin tam manasıyla anlaşılmasına vesile olacak ve edebiyat âlemi için büyük bir kazanç olacaktır.

Kaynaklar

- Alper, Kadir (2014). Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 9/7. ss.147-163.
- Banarlı, Nihad Sami (2011). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Biçer, Bekir (2005). *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çantay, Hasan Basri (1981). *Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim*. İstanbul.
- Eren, Hulusi. (2018). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr - 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitleli Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme-i Kebîr*, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Nüshası Arşiv Numarası: H.1529
- Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme-i Kebîr*. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Nüshası Arşiv Numarası: 1231
- Gök, Adem (2019). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (37. Cilt) İnceleme, Tenkitli Metin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ünal, Mehmet (2023), *Uzun Firdevsî'den Mitolojik Hikâyeler*, Isparta: Elya Yayınları.